

Kvalitetsgranskning

Rapport 2014:08

Uppenbar risk för felaktiga betyg

En kortrapport om likvärdighet och kvalitet i skolors
betygssättning

Risk för felaktiga betyg

För elever har betygen en avgörande betydelse för framtida utbildnings- och yrkesmöjligheter. Skolinspektionen har därför granskat likvärdighet och kvalitet i skolors betygssättning.

Skolinspektionens granskning har ställt frågan om lärare sätter betyg utifrån de krav som anges i styrdokumentet och om rektor tar sitt ansvar för detta. Undersökningen visar att det på flertalet av de granskade skolorna finns tydliga behov av förbättringsinsatser. Till exempel behöver lärare samarbeta mer i bedömningsfrågor och eleverna måste göras mer delaktiga. Skolorna behöver också i betydligt högre grad analysera skillnaderna mellan resultat på nationella prov och de betyg som sätts i ämnet. Det finns anledning att ifrågasätta att så stora skillnader är förenliga med gällande bestämmelser för betygssättning.

Varför granskas skolornas betygssättning?

Skolinspektionen har tidigare vid flera tillfällen identifierat behov av förbättringar i skolornas arbete med bedömning och betygssättning. Även andra undersökningar visar på liknande resultat. Till exempel konstateras i en nyligen genomförd studie (Gustafsson med flera 2014), att likvärdigheten i betygssättning uppvisar stora brister. Likvärdigheten brister både mellan lärare och mellan skolor. I synnerhet gymnasiebetygen är dessutom påverkade av så kallad inflation, visar studien.

Detta är allvarligt, inte minst sett ur ett elev- och rättviseperspektiv, eftersom betygen används för urval till gymnasieskola och högre utbildning.

Hur har granskningen gått till?

Skolinspektionen har undersökt betygssättningen i sexton grundskolor och sju gymnasieskolor. I granskningen har ingått kommunala och fristående skolor, som 2012 hade stor avvikelse mellan resultat på de nationella proven och betygen i motsvarande ämnen. I denna grupp valdes de skolor som hade de största skillnaderna mellan ursprungsbedömning och Skolinspektionens omräkning av nationella prov. Det innebär att det på dessa skolor finns indikationer på att betygssättningen är problematisk. På de utvalda skolorna har elever, lärare och rektorer intervjuats. Övrigt underlag för granskningen består av dokument från skolorna och offentlig statistik.

Hur beslutar lärare om betyg?

Granskningen visar att det finns stora olikheter mellan skolor och mellan lärare i hur eleverna informeras om kunskapskrav och mål för undervisningen. De flesta elever uppger att de inte har fått en tillräckligt tydlig information. Det hör till undantagen att det på en skola finns en gemensam utgångspunkt för lärares information till eleverna. Det innebär att eleverna måste vara bra på att kunna tolka lärares olika sätt att informera.

Vidare noterar Skolinspektionen stora skillnader, både inom och mellan skolorna, när det gäller hur ofta och på vilket sätt lärare ger återkoppling till eleverna. Det vanliga är att eleverna vid skriftliga prov får tillbaka provet med ett poängtal angivet. Alternativt kan återkopplingen innehålla en muntlig eller skriftlig kommentar till elevens prestation och hur resultatet kan förbättras. I de fall där lärarna på en skola har en gemensam modell för bedömning, upplever eleverna att de får en god bild av vad de kan, vad som krävs för att nå ett högre kunskapskrav och vad de behöver utveckla för att nå sina mål.

De elever som klarat sina uppgifter väl, får sällan någon framåtsyftande återkoppling. Detta oavsett hur skolan i övrigt arbetar med återkoppling. Kommentarer till dessa elever inskränker sig oftast till "bra jobbat" eller "fortsätt så" men ger ingen ledning i vad som varit "bra" eller hur eleven ska "fortsätta". Skolinspektionen finner dessutom få exempel på att lärare låter elever bedöma egna eller andra elevers arbeten. Att arbeta med elevbedömningar, kan vara ett sätt att utveckla elevernas förståelse för lärares bedömningar.

Av elevintervjuerna framkommer att eleverna önskar återkoppling och förbättringstips också under arbetets gång. Det förekommer att elever arbetar med uppgifter utan att vara klara över syftet eller hur arbetet fortskrider i förhållande till detta. Värt att notera är att elevernas önskemål överensstämmer med styrdokumentens krav på kontinuerlig information och dialog.

I ungefär hälften av de besökta skolorna behöver underlaget för bedömning av elevernas kunskaper bli mer allsidigt. Skriftliga prov och skriftliga elevarbeten dominerar som bedömningsunderlag. Lärarna är ofta medvetna om att bedömningsunderlaget behöver utvecklas men tycker att det är svårt att hitta alternativa former som låter sig dokumenteras. Vidare menar man att eleverna förväntar sig att deras kunskaper ska bedömas utifrån skriftliga prov. Det händer sällan att lärare samarbetar kring bedömningar. Däremot breddar man ibland bedömningsunderlaget, till exempel genom att ta del av de egna elevernas arbeten i andra ämnen.

Alla intervjuade lärare uppger att de vid betygssättningen tar hänsyn till resultatet på de nationella proven. Hur förklarar lärare då avvikelser mellan en elevs resultat på nationella prov och elevens betyg? Vanligast är att man anger att eleven vid andra tillfällen visat kunskaper motsvarande högre kunskapskrav inom det område som det nationella provet täcker. Eleven bedöms och betygssätts då utifrån lärarens sammanvägda bedömning av elevens kunskaper. Skolinspektionen menar att detta sätt att resonera behöver problematiseras. Särskilt gäller det för ämnet matematik där avvikelserna är stora.

Hur tar rektor sitt ansvar?

Granskningen visar att rektorerna saknar kunskap om lärarnas arbete med bedömning och betygssättning. Endast i ett fåtal av skolorna har rektor skapat strukturer som ger lärare möjlighet att tillsammans diskutera bedömningsfrågor. Att tid avsätts för ämneslagens arbete är enligt rektorerna den vanligaste åtgärden för att stödja lärarnas bedömning och betygssättning. Rektorerna menar att detta ger utrymme för lärarnas gemensamma arbete med bedömningsrelaterade frågor. Lärarna uppger dock att den avsatta tiden inte räcker till för de uppgifter som ingår i uppdraget eller att det inte tydligt uttryckts vad tiden ska användas till.

Skolinspektionens granskning visar att rektorerna behöver ta ett större ansvar för skolans gemensamma arbete med utvärdering och analys av bedömning och betygssättning. Det finns betydande skillnader mellan skolledningens respektive lärarnas uppfattning av hur vanligt det är att lärare samarbetar vid bedömning och betygssättning. Skolledningen tror och förväntar sig att lärarna samarbetar kring bedömningar i större utsträckning än vad lärarna ger uttryck för att de gör. Det vanliga är att både rektorer och lärare uppger att rektorerna litar på lärarna. Många lärare menar att det är först vid exempelvis klagomål från elever eller vårdnadshavare, som rektor uppmärksammar deras betygssättning. Rektorerna är ofta själva medvetna om att de i högre grad behöver följa lärarnas arbete med betygssättning men agerar alltså inte utifrån detta.

I hälften av de granskade skolorna görs ingen systematisk uppföljning och analys av relationen mellan elevernas resultat på nationella prov och elevernas betyg. I övriga skolor sker någon form av analys. Lärarna deltar i varierande grad i detta arbete, — i huvudsak genom att de får del av resultaten och tillämpar dessa på det sätt de finner lämpligt. Det finns skolor där skillnaderna mellan resultat på nationella prov och slutbetyg är så stora, och dessutom återkommande, att de inte enbart kan förklaras av att eleverna vid andra tillfällen visat kunskaper som motsvarar ett högre betyg. Att så stora skillnader är förenliga med gällande bestämmelser för betygssättning, kan alltså ifrågasättas.

Vad kan förbättras?

Skolinspektionens granskning visar att de granskade skolorna behöver förbättra de processer för bedömning som leder fram till elevernas betyg. Utvecklingspotentialen på flertalet av skolorna är stor. Nedan redovisas några exempel på viktiga förbättringsområden.

En väl utvecklad **dialog lärare emellan** gynnar kvalitet och likvärdighet i bedömning och betygssättning. Det är inte i forskning belagt att **sambe-**

dömning automatiskt leder till ökad likvärdighet, även om mycket talar för att likvärdigheten i bedömningar ökar över tid. Forskningen visar däremot att den samsyn som kan uppstå till följd av sambedömning, till stor del beror på att lärares olika sätt att uppfatta kriterier och kravnivåer blir synliggjorda.

En objektiv och rättssäker myndighetsutövning, som betygssättningen förväntas vara, kräver att eleverna kan förutsäga vilka betyg de kommer att få. Detta ställer krav på lärares **information** om kriterier och kravnivåer. Vidare behöver elever få relevant och kontinuerlig **återkoppling** på sitt skolarbete — och därmed också utmaningar. Detta har betydelse för elevernas motivation inför studierna, men också för deras möjligheter att nå de högre betygsstegen.

I många fall upplever lärarna att de är ensamma i sitt arbete med att tolka kunskapskrav, bedöma elevarbeten och betygssätta elever. Ur ett likvärdighets- och rättssäkerhetsperspektiv innebär detta flera risker, till exempel att underlaget som används för att betygssätta eleverna inte är tillräckligt allsidigt. **Rektors ansvar** omfattar kontroll av bedömning och betygssättning men också att det finns en **organisation i skolan som stödjer dessa processer**. Förutom att skapa möjligheter för lärarna, behöver rektor själv bidra och ge stöd i diskussionerna.

En analys av skolans samlade resultat för nationella prov och betyg ger ett viktigt underlag för arbetet med att säkerställa en rättssäker och likvärdig bedömning. Att låta **skolans systematiska kvalitetsarbete** omfatta frågor om bedömning och betygssättning, är därför ett väsentligt utvecklingsområde. Huvudmännen bör bistå skolorna med diskussionsunderlag, till exempel nationell statistik, samt möjliggöra samarbete med andra skolor.

Avslutningsvis menar Skolinspektionen att det finns anledning för huvudmän och skolenheter att se över arbetet med bedömning och betygssättning. Det handlar om att säkerställa en korrekt betygssättning, men också om att ta ansvar för elevers motivation och möjligheter att utvecklas och nå sina mål.

Styrdokumenten

I skollagen samt i förordningar och läroplaner för de olika skolformerna regleras frågor om bedömning och betygssättning.

Betygssättningen ska vara rättssäker och likvärdig. Betyget ska uttrycka i vad mån en elev har uppnått de nationella kunskapskrav och kunskapsmål som finns för respektive ämne som uttrycks i kursplanen för respektive kurs och i betygskriterier. En elevs betyg ska beslutas av den eller de lärare som bedriver undervisningen. Rektor ska se till att betyg sätts i enlighet med skollagen och övriga författningar. Betygssättningen är myndighetsutövning, då läraren enligt lag har en rätt och skyldighet att fatta beslut om betyg. Eleven har dock inte möjlighet att överklaga ett beslut om betyg som upplevs som felaktigt.

Lärarna ska fortlöpande utvärdera elevernas studieresultat, hålla dem informerade om resultatet samt arbeta för att eleverna ska utveckla sin förmåga att själva bedöma sina studieresultat. Vid betygssättningen ska lärarna utnyttja all tillgänglig information om elevens kunskaper i förhållande till kraven i kursplanen och göra en allsidig bedömning av elevens kunskaper. Elevens resultat på nationella prov ska användas som stöd för betygssättningen. Rektor har ett särskilt ansvar för att lärarna har tillräckliga kunskaper om betygssättningen och för att lärarna får den kompetensutveckling som krävs för att professionellt kunna utföra uppgiften.

Referens

Gustafsson, Cliffordson och Erickson, 2014

Likvärdig kunskapsbedömning i och av den svenska skolan – problem och möjligheter SNS Förlag

Regelbunden tillsyn av alla skolor

SKOLINSPEKTIONEN granskar skolverksamhet, förskola, fritidshem och annan pedagogisk verksamhet. Utgångspunkten är de lagar och regler som finns för verksamheten.

Kvalitetsgranskning inom avgränsade områden

SKOLINSPEKTIONEN granskar kvaliteten i skolor och andra verksamheter inom avgränsade områden. Granskningen ska leda till utveckling.

Anmälningar som gäller förhållandet för enskilda elever

ELEVER, FÖRÄLDRAR och andra kan anmäla missförhållanden i en skola till Skolinspektionen, till exempel kränkande behandling eller uteblivet stöd till en elev

Fristående skolor

– kontroll av grundläggande förutsättningar

SKOLINSPEKTIONEN bedömer ansökningar om att starta fristående skolor. Bedömningen innebär en grundläggande genomgång av skolans förutsättningar inför start.